

Heslář

Lidová kultura je v heslářii heslovitě rozčleněna do jednotlivých skupin jevů stejného typu a stejné primární funkce. Ideální řešení – rozčlenění až po úroveň jednotlivých jevů, které jsou předmětem zájmu – není možné vzhledem k rozsahu jevů, jejich různorodému pojmenování a hodnotě v jednotlivých regionech. Skupiny jevů tedy představují tu nejnižší úroveň abstrakce, která umožňuje určovat konkrétní realie a projevy. Názvy takto vytvořených skupin označujeme jako *hesla*. Mají funkci otevřené otázky, podle které dokumentátoři zjišťují, jaký jev označeného kulturního typu se v jejich regionu nachází a podle stanovených odborných kritérií rozhodnou, zda jej zaznamenají a zařadí do databáze. Hesla mají vedle názvu i stručnou definici jevů, které označují.

A. Lidová kultura nemateriální (nehmotná)

Mechanické třídění jevů tradiční lidové kultury a současných projevů z ní vycházejících, které se obvykle řadí do tří kategorií: materiální – duchovní – sociální, nahrazujeme rozdělením této oblasti kultury na nemateriální (nehmotnou) a materiální (hmotnou).

Nemateriální kultura je tedy souhrnem složek, které uspokojují duchovní (nemateriální) potřeby člověka: vedle folkloru sem řadíme zvyky, obřady, oblast tzv. lidové religiozity, kam spadají vědomosti a představy o člověku, přírodě a vesmíru, o nadpřirozených silách, magie, věšty, pranostiky; léčení a hygienu. V širším pojetí zahrnujeme pod pojem duchovní kultury také kulturu sociální, tzn. problematiku rozličných společensví, rodinných a příbuzenských vztahů, sociálních vazeb v určité komunitě nebo skupině. Jednotlivá badatelská pole (výzkumné oblasti) nebyla v dějinách vývoje oboru rovnocenně zpracovávána, jako předmět výzkumu se konstitovala v nestejných obdobích, a proto se od sebe liší i jejich uchopení, zpracování a proporcionalnost. Lze jen ztěží dosáhnout významového sjednocení jednotlivých oblastí a podoblastí, nadto když kultura člověka je živý organismus, který se neustále proměňuje. Všechni oddíly klasifikace, které si v této části kultury vytváříme, prostupuje synkretičnost a jejich vzájemná propojenost (např. obřadní píseň můžeme zkoumat jednou jako folklorní projev, jindy může význam nabývat její sociální funkce v daném společenství apod.).

Nemateriální kultura se vyznačuje dlouhodobou setrvačností vrstvením různých prvků, kontaminací a prolínáním, proměnami funkcí. Obsahuje také četná regionální a etnická speciifika. Při jejím třídění vycházíme jak ze zaužívané klasifikace běžné v klasicismu národopise, tak z akceptování nových jevů, kterými se zabývá soudobé bádání.

Pro systematizaci a další zpracování jednotlivých témat jsme zvolili toto členění:

1. Folklor
2. Obyčeje
3. Lidová religiozita
4. Společenské vztahy

Literatura:

R. Jeřábek: *Kultura materiální, duchovní a sociální – antikvovaná trichotomie*.

Národopisná revue 10, 2000, 5-6.

J. Jančíř (ed.): *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská, nová řada, sv. 10*.

Strážník – Brno 2000.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I, II. Bratislava 1995.

vycházející

- a) sportovní (tanec jako forma zábavy na veřejných, ale i rodinných a soukromých oslavách)
- b) reprezentativní (tanec jako součást obřadu či programu oficiálních příležitostí tradičních – hody, pouť, masopust aj., i novodobých; pódiová vystoupení v rámci folklorního hnutí, včetně festivalů)

1.3.4 Doprovodná hudba

- nástrojová seskupení i sólové doprovody jakýchkoliv tanečních příležitostí

Literatura:

Z. Jeliňková – H. Laudová – H. Podesšová: *Lidový tanec*. In: *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*. Praha, Orbis 1968, s. 364-390.

Tanec, záznam, analýza, pojmy. (Ed. D. Stavělová – J. Traxler – Z. Vejvoda), Praha 2004.

M. Pavlicová: *Marie Ježková z Dolního Němčí. Portrét současné nositelky lidového tance*. *Národopisná revue* 1995, s. 195-202.

Národopisná revue 11, 2001, č. 2.

1.4 Folklorismus

S výzkumem současnosti bezprostředně souvisí také výzkum folklorismu. Ve folklorismu se jedná o přenášení jevů lidové kultury z původního života do jiného kontextu, často s novými funkcemi. Lexikografický výklad slova folklorismus je užší, než význam ve kterém se používá, takže se nemusí jednat jen o tzv. „druhou existenci“ folkloru, ale prvku lidové kultury obecně. Do folklorismu řadíme tedy jak využívání lidové písně, hudby, tance, slovesných projevů či obřadního folkloru, ale také celou škálu projevů, které vycházejí i z jiných oblastí lidové kultury - např. využívání krojů v práci folklorních souborů, uplatnění lidových výtvarných prvků (krajků, výšivky, lidové umělecké řemeslo) v nepůvodním prostředí, inspirace v architektuře, malířství, sochařství, ale i v účelové výtvarné činnosti pro folklorní festivaly a folklorní soubory. Mezi nejvýraznější proudy folklorismu lze tedy řadit folklorismus hudební, taneční, výtvarný a také slovesný; kam patří rovněž několik oblastí: od populárních edic slovesného folkloru přes tvorbu amatérských autorů až po inspirace v umělecké literatuře. I zde, podobně jako u všech ostatních druhů folklorismu, je důležité zaznamenat kontext a funkci daných jevů a podstatu jejich existence, např. šíření sdělovacími prostředky. Folklorismus je chápán sám o sobě jako neutrální jev a záleží jen na obsahu, který je do něj vložen. V některých

případech se jeho projevy úzce dotýkají jeví folkloru a lidové kultury a mohou se s nimi i překrývat, jindy je mezi původními jevy a jejich novým životem v rámci folklorismu velká vzdálenost. Kromě toho, že folklorismus čerpá z řady oblastí lidové kultury, představuje také výraznou složku sociální komunikace a naplňuje i vnitřní tvůrčí potřeby člověka.

Literatura:

Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku.

(Ed. M. Pavlicová – L. Uhlíková) *Strážnice* 1997.

Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách. (Ed. A. Vondrušková) *Strážnice* 2000.

2. Lidová religiozita

Přesvědčení o existenci skutečnosti přesahující lidský rozměr, na které je lidská existence závislá, ztělesňuje pro svého nositele základní kamen náboženství. Náboženství má díky této své podstatě vliv na vědomí i chování nositele. Tyto vlivy stejně jako vědomí i chování člověka vzniklé pod tímto vlivy naplňují pojem „religiozita“.

Religiozita přítomná ve vědomí i chování náboženského člověka tak prorůstá celým vnitřním i vnějším světem. Zrcadlí se v jeho obrazu světa i v jeho každodenní činnosti. Zásadním způsobem určuje jeho duchovní i sociální kulturu, svůj výraz nalezá také v kultuře hmotné.

Pojem „lidová religiozita“ bývá někdy hodnocen jako nepřilíš vhodný a to díky svému odkazu na jednu sociální skupinu, lid. V tomto případě bývají upřednostňovány pojmy jako „žité náboženství“, „náboženský prožitek“, „živé projevy víry“ či „živé projevy zbožnosti“. Tyto alternativní termíny neodhalují obsah celku lidové religiozity.

Lidovou religiozitu lze dehnovat několika způsoby, např.: z hlediska její funkce pro její nositele, na základě jejího popisu, vzniku či výčtem jejích projevů. V návaznosti na základní teze *Identifikace* uvedené v úvodu tohoto dokumentu se pokusíme uchopit (zobrazit) lidovou religiozitu soupisem jejích, v současnosti živých, projevů. A to takových, které byly vždy na základě určení společenskovedních oborů řazeny k jejím projevům.

V komplexu lidové religiozity, tak jak je dnes popisována v českých zemích, je možné rozeznat dva základní inspirační zdroje. Roli prvního zdroje hraje křesťanství, kdy se lidová religiozita rozvíjí v rámci křesťanských pojmů

a předpokladu. V druhém případě se religiozita nerozvíjí pod jednotným pojmoslovím. To, co ji spojuje, je přesvědčení o možnosti přímého nebo zprostředkovaného vyjevování a ovlivňování budoucnosti. Často se však oba inspirační zdroje natolik propletají v konkrétních projevech lidové religiozity, že nemůžou plnohodnotně plnit funkci jejich samostatných pododdílů.

2.1 Lidová religiozita ve spojení s kalendářem církevního roku

2.1.1 Návštěva poutního místa (poutě)

Putování za účelem posílení víry do vzdálenějšího místa kultu, kde je umístěn určitý kulturní objekt, které je širokými vrstvami obyvatelstva uznáváno jako místo výjimečné, vzniklé na základě zásahu nadpřirozené bytosti, tj. zázraku.

2.1.1.1 Poutě jednotlivců

(cíl, termín, důvod, způsob dopravy, zvyky dodržované cestou, strava, časový úsek, v němž byla pouť vykonána)

2.1.1.2 Poutě kolektivní

(forma poutního procesí atd. viz. 2.1.1.1)

2.1.1.3 Poutě s nepřetržitou tradicí

Poutní místa církví kanonizovaná a poutníky navštěvovaná již v dlouhém časovém úseku, širokými vrstvami obyvatelstva uznávaná jako místa tradiční (např. Frýddek-Místek, Hostýn, Velehrad).

Cíl, termín, geografický dopad místa, historické doklady o průběhu pouť, změny, průběh pouť v poutním místě (příchod, účast na mši, obchůzka místa, místa pro přípravu účasti na mši (převlékárny), ubytování, odpocínek, strava, hygiena)

2.1.1.4 Poutě s obnovenou tradicí

Poutní místa kanonizovaná, s dlouhou poutní tradicí, v nichž byla tradice návštěv z jakéhokoli důvodu přerušena a nyní obnovena (např. Králupy, Spálov, Dobrá Voda Libavá).

Důvod přerušeni (termín), podněty k obnovení (termín), okruh návštěvníků
ad. viz 2.1.1.3.

2.1.1.5 Poutě nové

Poutní místa církví uznávaná, s krátkou návštěvníckou tradicí, vzniklá v uplynulých desetiletích (např. Turzovka).

- odlišnosti proti místům s dlouhou tradicí, okruh návštěvníků, úprava

místa, převažující forma pouť, doprava

2.1.1.6 Poutní turistika

Masová turistika náboženského charakteru

- cestovní kanceláře, cíle, forma, způsob dopravy, okruh klientů/
návštěvníků, důvod, průběh v poutním místě

2.1.1.7 Osobnosti spojené s organizační poutí

Organizátoři pouť, procesí v jednotlivých východních místech (fární úřady, poutní bratři)

- naplněnost - výběr družiček, úprava poutních atributů (nosítko),
zajišťování dopravy, míst pro odpocínek, doprovodná hudba

2.1.2 Náboženské průvodů, procesí

Průvodů věřících obvykle pod vedením duchovních konané v rámci obce (např. Květná neděle, Vzkříšení, Boží tělo).

Organizátoři, forma, účastníci, způsob úpravy atributů.

2.1.3 Necírkevní průvodů

Obyčejně náboženského charakteru dodržované věřícími v rámci obce bez účasti oficiálních představitelů církve (velikonoční jízdy do polí, chození se sochou P. Marie v Adventu)

Tradice a současnost, termín, forma, organizátoři, účastníci, atributy.

2.1.4 Svátky světců

Sváteční projevy navazující na kalendárium světců (např. zasvěcení obce, kostela, patron určité profese)

Termín, organizátoři, cílová skupina, forma oslavy.

2.2 Lidová religiozita a sdružování

Vzhledem k zámeru našeho projektu uvedeném v základních tezích k religiozitě budeme se středem našeho zájmu sdružování založená za účelem intenzivnějšího náboženského života (formální sdružování) a skupiny věřících, které se o intenzivnější náboženský život snaží, aniž by za tímto účelem nabyvaly podoby oficiálních sdružení (neformální sdružování). Činnost posledně jmenovaných skupin je většinou místně vázaná (v rámci sídelního či nábožensko-správního celku).

2.2.1 Formální sdružení

Organizovaná sdružení věřících založená na starších tradicích i bez nich.

Ke starším podnikům náleží tradice barokních náboženských bratrstev, jiná sdružení vznikají přímo na myšlenkách občanských sdružení (náboženské spolky, občanská sdružení).

2.2.2 Neformální sdružení

Neformální skupiny věřících aktivně zapojených do společenského a duchovního dění věřících náležejících do jednoho sídelního či nábožensko-správního celku.

2.3 Lidová religiozita v souvislosti s projevy materiální kultury

2.3.1 Devocionálie

Široká škála osobních, interierových i exteriérových předmětů sloužících k vyjádření osobní zbožnosti (např. kroupenky, škapulíře, modlitebni knihy), kterou mají svému nositeli posílit věcně poutních suvenýrů.

- srovnání tradiční produkce se současnou, materiál, příjemce, výrobce, způsob distribuce

2.3.2 Votivní dary

Specifický žánr devocionálii - dary věnované předmětu účty ve stavu osobní nebo kolektivní nouze s prosbou za přmluvu, stejně jako poděkování za její poskytnutí, dary věnované na důkaz pokání (kajičné).

- srovnání tradičních dokladů se současností, forma (věcně intermetu), materiál, důvod, dárci, umístění v rámci místa účty (oltář, ambly, v rámci posvátného okrsku)

2.3.3 Betlémy

Specifický projev osobní zbožnosti představující v různých modifikacích scénu Kristova narození.

- výrobci, amatérská tvorba, forma, materiál, vzory, způsob prezentace

2.3.3.1 Profesní organizace (Sdružení betlemářů)

- forma a obsah schůzek, pořádání výstav

2.3.4 Obchod s devocionáliemi věcně poutní produkce

Forma prodeje – pevné prodejny (dožívající nositelé tradice „boudařů“, např. Sv. Kopeček), příležitostný stánkový prodej, okruh působnosti, sortiment.

2.3.5 Neoficiální místa kultu
Místa nespádající do péče oficiálních církevních orgánů, o něž pečují soukromé osoby v rámci katastro obce (např. kříž, obraz).
Kdo, důvod, frekvence, úprava.

2.4 Folklorní útvary v souvislosti s účastí na pouti, procesí, obchůzce

2.4.1 Píseň

2.4.2 Hudba

Specifické hudební projevy v souvislosti s účastí na pouti, procesi
- repertoár, interpret, tradice, inovace

2.4.3 Vzpomínkové vyprávění

Slovesný projev v souvislosti s účastí na pouti, procesi
- interpret, obsah.

2.4.4 Upomínkové knihy

Knihy umístěné v poutním okrsku zachycující návštěvu poutníka
- autor záznamu, forma, obsah.

2.5 Pověrečné projevy

Tento nepřesný, zápornými konotacemi nabytý, avšak tradiční pojem zahrnuje různorodé projevy, které jsou založeny na přesvědčení o možnosti přímého nebo zprostředkovaného vyjevování a ovlivňování budoucnosti, včetně léčebných postupů, které vyplývají z přesvědčení o existenci nehmotných entit, duchů. Na těchto principech se zakládá množství jevů, zejména na individuální úrovni. Náš zájem bude orientován na podstatnější jevy reprezentující tato přesvědčení.

2.5.1 Věštkyně, kartárky

V rámci rozšířeného přesvědčení o možnosti vyjevování budoucnosti reprezentované v širokých vrstvách obyvatelstva množstvím rozmanitých mínění a úkonů se zaměříme na specialisty/specialistky zabývající se touto činností, které navštěvující širší klientela považuje za nadané k provozování této činnosti.

2.5.2 Duchaitství, spiritismus

Na předpokladu posmrtného života je založena víra v pozemskou přítomnost duchů zemřelých lidí, která ústí ve snahu o komunikaci s nimi. Úsilí o styk s duchy se odehrává skrze tzv. média na hromadných sezeních (seancích). Zájem bude obrácen na pravidelné, hromadné, organizované seance, resp. skupiny jejich účastníků.

2.5.3 Léčitelé

Osoba s obecně uznávanými schopnostmi léčit nebo diagnostikovat pomocí postupů, které jsou jedinečné, a jejichž úspěšnost je podmníněna osobou léčitele, jeho nadáním. Ve středu našeho zájmu budou ležet pouze léčitelé, které je možné v zainteresovaných kruzích obyvatelstva považovat za uznávané, což by měla potvrzovat existence širší klientely toho kterého léčitele.

2.5.4 Bohyně

Tradiční, místně vázaná instituce léčitele, používající vedle léčitelských postupů také postupy tradiční venkovské medicíny.

Prevalu jevů s kolektivním charakterem v našem vyčtu nelze chápat tak, že by lidová religiozita nepostihovala člověka na individuální úrovni. Spíše naopak. Kolektivní religiozita pramení z religiozity individuální. Četnost výskytu i forem individuální lidové religiozity, která je více vázána na duchovní sféru člověka, však nedovoluje její uchopení podobnými kategoriemi jako kolektivní lidovou religiozitu, která je více spojena s ritualizovaným a veřejným chováním.

Literatura:

- M. Foret: *Religiozita*. In: M. Petrusek (red.): *Velký sociologický slovník. II. Praha 1996*, s. 921-922.
- L. Hora: *Náboženství*. In: M. Petrusek (red.): *Velký sociologický slovník. I. Praha 1996*, s. 659-661.
- K. Beil: *Volks Glaube*. Mníchov 1981.
- N. Gockerei: *Bilder und Zeichen der Frommigkeit*. Mníchov 1995.
- K. Procházka: *Český lid z hlediska prostonárodně náboženského*. Praha 1910.

3. Obyčejová tradice

Rozsáhlou a tematicky diferencovanou složkou tradiční kultury jsou lidové obyčeje, v etnologii obvykle zahrnuté pod pojmem obyčejová tradice, obřadní kultura, příp. zvykosloví. Patří k nim jednak projevy vázané na určitá data kalendáře (kalendářní obyčeje, nebo také výroční obyčeje), jednak na běh lidského života (rodinné obyčeje, obyčeje životního cyklu). Specifickou oblast tvoří obyčeje vázané na určité sociální skupiny (agrární obyčeje, vinohradnické obyčeje, řemeslnické obyčeje, obyčeje horníků, učňů a tovaryšů, studentů atd.).

Lidové obyčeje se vyznačují poměrnou stabilitou. Tradice jako forma předávání kulturních hodnot v lokálním společenství hrála podstatnou úlohu při jejich udržování. Současně působily i tendence opačné, vedoucí ke změně. Příznačným rysem obyčejů je jejich synkretická povaha, kdy vedle reálné starých prvků působí jevy nové, překrývají se kulturní prvky náležející různým dobám. Při dokumentaci obyčejů sledujeme jednak stránku jejich nositelů – aktérů, iniciátorů, organizátorů (děti, mládež, ženy, muži, rodina, spolek, zájmová skupina), jednak samotný průběh, výrazové prostředky obyčejů (pohyb, zpěv, hudba, prosovy, artefakty materiálové povahy).

Obyčeji chápeme v obecném smyslu jako tradici určený způsob chování, který je v daném společenství všeobecně přijatý, rozšířený a ustálený; uplatňuje se v opakovaných situacích každodenního života, ale zejména při významných momentech života člověka, společností, přírody; je součástí systému společenské komunikace. Některé obyčejové projevy současnosti mají povahu obřadu-rituálu: obřad provází přelomové události v životě člověka, jeho vykonání je podmínkou uznání a potvrzení platnosti důležitých změn (např. požehnání rodičů snoubencům při svatbě, rozloučení se zemřelým). Svátky jsou stabilizovanou kulturní formou společenského a rodinného života. Přispívají k jeho ozvláštňení a cyklizaci; jejich osou jsou data v kalendáři, jež určuje jednak křesťanská tradice (Vánoce, Velikonoce, svatodušní svátky, svátky zemřelých), jednak občanská (svátek 1. máje, Místra Jana Husa, 28. října aj.). Slavnost je pak fenoménem společenským (shromáždění lidí) a kulturním (idea, program, nápiň); je vázána obvykle na instituci, která ji pořádá. Z tohoto hlediska může jít např. o slavnost církevní, spolkovou, obecní-městskou, národní či státní (Boží tělo, primice, svěcení stříkačky, slavnost rodáků, jubilejí slavnost obce, školní slavnost vánočního stromku aj.). Název zvykosloví (paralelní, např. k pojmosloví, bájesloví) používány v národopise pro oblast zaobírající se výzkumem a studiem obyčejů se užívá i jako zastřešující termín pro tuto oblast, pro muzejní sbírky aj.).

3.1 Kalendářní obyčeje

Kalendářní obyčeje vázane:

- na cyklus života přírody v běhu roku,
- na svátky církevních světců v kalendáři,
- na občanské svátky v kalendáři.

3.1.1 Obyčeje konce masopustu

Období od svátku Třech králů do Popelcevní středy. Datum Popelcevní středy je pohyblivé. Období masopustu, které vrcholí dny před Popelcevní středou, se končí zpravidla v únoru nebo v březnu. Názvy jsou krajově rozmanité (masopust, ostatky, fašank, voračky, končiny aj.). V tradiční kultuře je to čas svateb, zabýjaček, zábav, obchůzek masek. Do posledních tří masopustních dnů se soustřeďují mnohotvárné, bohaté a svým původem a funkcí různorodé obyčeje - obchůzky, přestrojování, zvláštní jídla, tance a taneční hry, divadelní scénky a zábavy, v nichž se projevovala mužská chasa, ale i ženy, děti, cechy, spolky. Všeobecným znakem masopustního období jsou také masopustní merendy a plesy, příznačné pro městskou kulturu. Jako spolková sokolská maskarní zábava se rozvinuly od konce 19. století šibřínky.

3.1.1.1 Obchůzky masek a maskování

Obchůzky maskovaných postav s muzikou se vyskytují dosud na mnoha místech; skladba maškar je velmi pestrá, od starých typů zvířecích masek (medvěd, kun), "světa naopak" (muži převlečení za ženy) a cirkusových postav k maskám zpodobujícím a parodujícími rozličná zaměstnání, povolání, stav, zástupce jiných etnik (*žid, cikán*), s aktualizací tendencí k současnosti (postavy z televize, bezdomovci aj.). V tvorbě masek se mj. projevuje tvorivost a nápaditost jednotlivců i skupin.

3.1.1.2 Masopustní pečivo, formy a místní názvy

Typické jsou různé druhy smaženého pečiva (koblihy, šišky, boží milosti různých tvarů a názvů) pro návštěvníky a účastníky obchůzek. Dnes jsou mnohde jediným připomenutím tohoto období.

3.1.1.3 Předávání masopustního práva, obchůzka s právem

Obchůzky byly v tradiční kultuře záležitostí svobodné chasy, již uděloval starosta svolení k pořádání zábav. Odznakem této pravomoci byla ozdobená hůl (*šavle*), *právo*, s nímž účastníci masopustní obchůzky navštívovali domy, pod nímž se pak v hostinci konaly různé žertovné soudy za zdánlivé přestupky přítomných občanů. *Ostatkové právo*, příznačné pro tradici Hané, se příležitostně udržuje dodnes. V průběhu

20. století pořádají maskarní průvody a zábavy většinou spolky (hasiči).

3.1.1.4 Pochovávání basy (masopustia, bakusa aj.)

Konec období je vyjádřen v *pochovávání basy (masopustia)*, lidové hře parodující církevní pohřeb. Hlavní motiv vycházel z nastávajícího postu se zákazem zábav a muzik. Konec tohoto období ztělesňovala basa (příp. loutka, *Bakus*). Ve scénce s kostýmovanými postavami (*křeč, kostelník, pláčky*) zaznívají žertovné promluvy aktualizované známými příhodami a vlastnostmi místních lidí. Vystoupení pořádají muzikanti, divadelníci, spolky, zvláště hasičské, a to na vesnici i ve městech, kde má obyčej asi svůj původ. Udržuje se na venkově porůznu dodnes.

3.1.2 Jarní a velikonoční obyčeje

3.1.2.1 Obchůzky s figurou smrti (vynášení smrti, zimy)

Obchůzka dětí s figurou znázorňující smrt, zimou. Váže se k Smrtině neděli. Figura má převážně ženskou, ale i mužskou podobu (*Smrtka, Matena, Smrtáček*). K obchůzce, jejímž interprety jsou děti (dřívě i mládež), zejména dívky, se vážou obřadní písně a říkadla. Starší formou vyvrcholení obchůzky je ničení loutky a poté společné pohoštění. Smrtiná neděle - v církevním kalendáři postní neděle dva týdny před Velikonocemi.

3.1.2.2 Obchůzky s májkenou (letečkem, jedličkou)

Obchůzka děvčat s ozdobeným stromkem (*májken, letečkem, jedličkou*), provázená obřadními písněmi, říkadly, popěvkami. Váže se převážně ke Smrtině neděli (navazuje *vynášení Smrtky* nebo mu předchází), někde k neděli Květné. Květná neděle - postní neděle týden před Velikonocemi.

3.1.2.3 Velikonoce

V křesťanství nejdůležitější svátek roku zasvěcený vzkříšení Ježíše Krista. Slavi se první neděli po prvním jarním úplňku. Předchází jim přípravné období jarního postu, vrcholí ve velikonočním týdnu (pašijový, svatý týden), který začíná na Květnou neděli a končí velikonoční nedělí. V tradiční kultuře se na Velikonoce vážou obyčeje spojené s příchodem jara a nového období. Jsou to obřadní úkony spojené s očistou (obřadní umývání na Zelený čtvrtek, Velký pátek), s novým ohněm (*pálení jídelníše* na Bílou sobotu), s čerstvou zelení (pomlázka).

3.1.2.3.1 Velikonoční klepání

Velikonoční klepání - obchůzka chlapců se samozřejměmi zvukovými nástroji (idiofony) v čase od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty. Omlašují čas namísto kostelních zvonů, které jsou podle církevní tradice zavázány.

Obchůzky mají různé regionální názvy, obyčejně v návaznosti na nástroje (*klapání, hrkání, řehání, harfování aj.*), a poměrně pevnou organizační strukturu podle věku účastníků. Obchůzku a vlastní hlucení řídí nejstarší.

3.1.2.3.2 Velikonoční pečivo

Velikonoční pečivo různých tvarů a názvů: zoomorfni pečivo *velikonoční beránek* (v křesťanské symbolice představoval obět za utrpení Ježíše Krista), *háďše* různých tvarů (figurální, esovitě tvary), *mazanec, babůvka* (bochníkového tvaru).

3.1.2.3.3 Velikonoční pomlázka

V tradiční kultuře je označením obyčejce, který se váže k poslednímu dni Velikonoc, a to mrskání divek a žen spletenými vrbovými pruty. Pomlázka znamená také samotný prut, který má řadu dalších místních a krajových označení (*žila, pletenec, mrskačka, tatar aj.*), i dar za obrádní bití. Také samotný obyčej má řadu regionálních názvů (*mrska, šlahacka, šmigras aj.*). Pro severovýchodní Moravu a Slezsko je charakteristické namísto pomlázky polevání žen a divek vodou; míšty se oba obyčejce prolínají. Magický význam mrskání vrbovými pruty souvisel s vírou v plodonosnou a životadárnou sílu vegetace, která se dotykem přenášela na člověka. Tradiční odměnou za pomlázku jsou malovaná vejce, v současnosti přibývá novodobých forem (perníky, stužky). Různé způsoby pletení pomlázky ze 4-8 prutů. Velké dvou metrové pomlázky s pentlemi se uplatňují při mrskání dospělých mládežců.

3.1.2.3.4 Zdobení vajíček (kraslice)

Vejce (příp. výdumek) barvené a zdobené různými způsoby, dar při pomlázce.

3.1.2.3.5 Hry s vejci

Tradiční hra dětí, odehrávající se na loukách, má různé formy (kroulení vajec po nakloněné rovině, sekání vajec minci, vyhazování vajec do výšky); udržuje se ojediněle.

3.1.2.3.6 Zdobení hrobů o Velikonocích (kraslicemi, živými proutky, pomlázkou)

Ve 20. století se rozšířil obyčej zdobit hroby (zejména dětí, chlapců) artefakty s velikonoční symbolikou – kraslicemi, pletenou pomlázkou.

3.1.2.3.7 Velikonoční jízdy na koních

3.1.3 Májové obyčejce

Obyčejce, slavnosti a zábavy mládeže, vážící se k 1. květnu.

3.1.3.1 Stavění májů: stavění listnatých nebo jehličnatých stromů, s kmenem očištěným od kůry, s ponechanou korunou ozdobenou stuhami a šátky před domy dřevčat (individuální máje) nebo do středu obce (společný máj). Společné máje bývají ozdobeny praporem, figurou (*háďek*), lahví vína aj.; takový máj je středem zábavy s tancem. Je zvykem máj hlídat, neboť podřezání stromu znamená značnou újmu na prestiži místní chasy. Stavění májů patří k živým obyčejům na mnoha místech a ve většině kraje. *Máj* je zdaleka viditelným znakem květnových dnů a tak prestižní snaha ji ubránit má dodnes svou váhu.

3.1.3.2 *Kácení máje* koncem května je spojeno s žertovnými, zpravidla improvizovanými scénkami maskovaných postav podle tradičního schématu (jedni přicházejí máj podřezat a ukrást, druzí tomu brání). Získat zelený vrcholek z máje je prestižní záležitost a dochází proto často k zápasu o něj.

3.1.3.3 Žertovné obyčejce v předvečer 1. května: psaní nápisů na silnici, dřívě na vrata domů, vylévání vápenných cestiček mezi domy mlenců: jejich smyslem je zveřejňování vzájemné náklonnosti mezi dvojicemi mladých lidí, zveřejnění události v domě, vyjádření sympatie a i antipatie, obecné kritiky atd.

3.1.4 Svatodušní svátky, letnice

Pohyblivé církevní svátky na počátku léta, slavené sedm týdnů po Velikonocích. Podle církevního kalendáře patří do velikonočního cyklu.

3.1.4.1 Svatodušní královské průvody - obyčej volit si krále a pořádat průvody, jízdy a hry s postavami *krále, královny* a jejich doprovodu v různých formách a s různými názvy: obchůzky dřevčat s tancem (*královničky, králky, chození s královnou*), pěší průvody a jízdy chlapců na koních s králem (*honení krále, jízda králiů, hra na krále*). Objížděly s králem na Moravě mají dnes podobu lokální folklorní slavnosti (Troubsko, Kralice, Vlčnov, Hluk). Živou součástí objížděk s králem je tradiční vyvolávání, v nichž vybrání mládežci (*vyvolavači*) ve verších oslovují různé osoby, připomínají události, jež se v obci staly, vyzývají k dárku.

3.1.4.2 *Hostiny v přírodě (škracénice, smažení vajčnice)* se udělují na severovýchodní Moravě podnes jako tradiční příležitosti k setkání rodiny, členů spolku a zájmových skupin.

3.1.5 Božičtlové obyčejce

3.1.5.1 Boží tělo – v katolické církvi svátek ustanovení svátosti oltářní,

reálné přítomnosti téla Ježíše Krista v eucharistii. Navazuje na velikonoční cyklus a připadá na desátý den po letnicích.

3.1.5.2 V tradiční kultuře se připisovala zvláštní moc zelení a květům, posvěceným při procesi. Užívaly se jako ochranné prostředky v domě, chlévě, v poli. Lidová tradice se projevuje mj. ve výzdobě čtyř oltářů a v tvorbě ornamentů z okvětních lístků před domy.

3.1.6 Výroční ohně

Palení hranice dříví k určitým dnům v kalendáři: v tradiční kultuře to byl svátek sv. Filipa a Jakuba (30. 4.) a sv. Jana Křtitele (24. 6.).

3.1.6.1 *Palení čarodějnic* 30. dubna je i v současné době živým obyčejem na mnoha místech ČR. Je zvykem spalovat na hranici (má podobu kupy dříví nebo je postavena z polen do kónického tvaru) slamenou figuru *čarodějnice*, někde také házet do výšky březová košťata napuštěná smolou, dehem. Iniciátorem obyčejí byla hlavně mládež, dnes jsou to často místní organizace. Obyčej je příležitostí k společnému posezení mládeže, rodiny s dětmi u ohně s občerstvením.

3.1.6.2 *Memoriální oheň - pálení ohně 6. července* na památku upálení Mistra Jana Husa (*Jidové Husovy ohně, Husova hranice*) vycházelo v 19. a 20. století z podnětu nekatolických církví a národně orientovaných spolků (Sokol), mělo ustálený průběh (lampiónový průvod, oficiální proslov, zpěv písně *Hranice vzplála tam na břehu Rýna*).

3.1.7 Strojení svatojánské postýlky

Střela se z devaltera bylín, které se skládaly na ošátku, do pekáče, do korytka a pod. Většinou to býval vopich (libeček), pupava, materídouška, svatojánské kolo (kopretiny), anýz, celník (jitrocel kopinatý), heřmáněk, hořký jetel, pukavčí (silénka) a ještě jiné byliny a koření, to podle zvyku každé domácnosti. Všechny tyto byliny se v chalupách sušily a dávaly se na půdu a v případě potřeby se jimi léčili lidé nebo dobytek. Svatojánská postýlka se snopečky bylín se přikrývala ubrouskem, pokládaly se na ni svatě obrázky a v noci na svatého Jána se dávala pod stůl nebo pod židli. Ještě se k ní stavěla soška tohoto světce. Svatojánskou postýlku měly většinou na starosti děti a ty ráno po čarovné noci nacházely kolem postýlky drobné sladkosti – většinou to býval perník.

3.1.8 Posvícení (hody, kermas)

Tradiční slavnost obce vázaná ke dni patrona kostela (nebo posvěcení

kostela), spojená s hostinou, k níž se schází širší rodina a příbuzenstvo. Má společensky integrační úlohu. Představuje soubor obyčejů, zábav a her, k nimž se vážou zvláštní písně, tance a taneční hry, ale i pečivo, obřadní předměty, obléčení a ozdoby hodovníků. Obsahuje prvky společné (např. hodování, posvícenská husa, tradiční taneční zábavy, stánky s pouťovým zbožím, střelnice, kolotoče aj.) a krajově vyhraněné, spojené s tradiční úlohou chasy, zejména na Moravě:

3.1.8.1 Stavění máje, zvláštní tance pod májí (zavádění, kola, zavádka, hošije)

3.1.8.2 Volba představitelů (představitelů) chasy, stárků

3.1.8.3 Zvaní na hody

3.1.8.4 Divadelně dramatické scénky (ortelování berana uvázaného k máji)

3.1.8.5 Průvody mládeže s hodovým věncem a s hodovým právem (znakem představitelů chasy, stárků).

3.1.9 Sklízňové slavnosti

3.1.9.1 *Dožínky (dožatá, obžínky)* – slavnost po ukončení žatvy, která se konala na rolnických hospodářstvích, na velkostaticích, v zemědělských družstvech. Jádrem dožínky je předávání věnce z obilí (hospodáři, majitelé či představitelé zemědělského podniku), které iniciují sami pracovníci při žních, a následné pohoštění. Vedle *dožaté* jako oslavy pracovníků po sklizni obilí sledujeme v 19. a 20. století slavnosti širšího společenského dosahu, pořádané spolky, politickými stranami, zájmovými sdruženími (obecní, spolkové, národní dožínky).

3.1.9.2 *Docesná* – slavnost po ukončení sklízňové chmelu, spojená s průvodem, předáváním věnce z chmelu (tyče ovínuté chmellem aj.), pohoštěním a zábavou. Rozvinuly se slavnosti širšího společenského dosahu (dočesná v Žatci).

3.1.9.3 *Vinobraní* – slavnost spojená se sklizní vinných hroznů; v průvodu bývá nesen velký střapec z hroznů, do slavnosti jsou zařazeny prvky starých vinohradnických zvyklostí (*zarážení hory*, čtení horenských práv). V podobě taneční zábavy, odehrávající se v prostředí vyzdobeném hrozny a oživené žertovným pokutováním „zloděje“ hroznů, se *vinobraní* ujal všeobecně, i v oblastech bez vinařské tradice.

3.1.10 Kateřinské zábavy

Kateřinskými zábavami končily všechny oslavy, hody a svatby, na další se muselo čekat až na konec adventního období. Tento nepsaný zvyk se velice přísně dodržoval a za jeho porušení následovaly sankce, například: stání na pranyři. Během většiny kateřinských tanečních zábav platilo „ženské právo“. Ženy si vybíraly tanečnice (dnes „dámská volenka“), staraly se o občerstvení i platily hudbu. Pánská volenka byla jen o půlnoci.

3.1.11 Advent

Začátek liturgického roku, období 4 neděl před Vánocemi. V tradiční kultuře jsou pro tento čas charakteristické obchůzky s maskami, věštění, magické úkony na ochranu před škodlivými silami a také průvody maskovaných postav, představujících fantastické bytosti, světce, zvířata, žertovné figury atd. Prohlajší se v nich kulturní vrstvy různého původu a charakteru. V poslední době se ujal zdození interiéru adventním věncem, jež má původ v německé tradici.

3.1.11.1 Obchůzky *barborek* v předvečer svátku sv. Barbory (4. 12.), bíle maskovaných dívek a žen. Vcházely do světnice a přikazovaly dětem, aby se modlily, pak nadělovaly ořechy, sušené ovoce, perník, cukroví. Dnes mistry roznášejí třešňové větvičky.

Rozšířeným obyčejem je dnes vkládání větvíček ovocných stromů do vody. Očekává se, že do Vánoc vykvetou.

3.1.11.2 Obchůzka *lucěk* v předvečer svátku sv. Lucie (13. 12.), bíle maskovaných žen. *Lucyky* představovaly ženy zahalené do bílých plachet. Charakter masky dotvářely rekvizity, které *lucyky* držely v ruce, a také jejich chování (peroutkou smetaly prach, vřetenem či vařečkou klepaly přadlenám po prstech, sfukovaly dračkám peří, strašily děti). Nemluvíly nebo vyluzovaly sykové a vřivé zvuky. Obchůzky se udržely mistry na východní Moravě.

3.1.11.3 Mikulášské obchůzky v předvečer svátku sv. Mikuláše (6.12.) - nejčastěji Mikuláše v tradičním převleku za biskupa (orná, vysoká koruna na způsob mitry, berla), *čerta s řetězem* (v obráceném kožíšku, s tvářmi začerrněnou tvář nebo v masce) a *anděla* (v bílých šatech, s křídly, se zvonkem a s košem naplněným dárky). Někde se k nim přidávají další maskované postavy, jež přetrvaly z bohatších mikulášských průvodů v minulosti (*smrt* v bílé plachtě s kosou, *žid*, *laufr* ověšený zvonky, *Turek se šavlí*, *dragoun*, *mouřenín*, *františkán*, zvířecí masky jako *koza*, *kuň*, *čáp* aj.). Vedle dospělých se dnes převlékají za Mikuláše také děti - což

je novodobým jevem, a je zvykem, že chodí více skupin. Živý obyčej v městech i na vesnicích. V maskování se využívalo hlavně domácích zdrojů a vlastní dovednosti.

3.1.11.4 Mikulášské pečivo - figurální pečivo z rohlíkového těsta pro nadílku dětem. Rozličné tvary (zejména *Mikuláši a čerti*, *páni*, *dětička* aj.) se modelovaly v ruce nebo vyřezávaly z plátu těsta, doplňovaly spletanými prameny těsta, sypaly mákem. Přetrvalo na Valašsku.

3.1.11.5 Přenášení sochy Panny Marie - lidová pobožnost po devět večerů před Štědrým dnem (*nověra*). Koná se každý večer v jiném domě, kam se přenesla socha Panny Marie. Obyčej se udržuje ve věřících katolických rodinách ojedinele dodnes, jeho iniciátorkami jsou ženy. Má základ v biblickém vyprávění o hledání noclehu.

3.1.12 Vánoce

Církevní svátky na počest narození Ježíše Krista. V církevním kalendáři vánoční cyklus trvá od 24. 12. do 6. 1. Ve formování vánoční tradice se prolínaly staré slavnosti zimního slunovratu a obřady zaměřené na zabezpečení zdaru v hospodářství a rodině v nastávajícím roku s křesťanskými obřady a legendami.

3.1.12.1 Zdobení vánočního stromu

3.1.12.2 Štědrovečerní pokrmy - v tradiční kultuře k nim patřila jídla, jimž lidová víra připisovala v přeneseném významu vlastnosti vegetativní síly (z rostlinných produktů - obilnin, ovoce, mák, česnek). K tradičním štědrovečerním pokrmům patří jídla z hub, kyselého zelí, ovocné omáčky, různé druhy pečiva. Christianizace zavedla do vánočních jídel štědrovečerní rybu a oplatky. U katolíků byla štědrovečerní hostina posního charakteru.

3.1.12.3 Štědrovečerní věštění - tradiční způsoby předpovídání budoucnosti, které se zaměřovalo na úrodu, počasí, na poznání lidských osudů (z krajných jablek, z rozlousknutých ořechů, z počtu přinesených polínek, z házení střevicem atd.). Jako zábava se udržuje v rodinách dosud.

3.1.12.4 *Bellémské stádo* (*ovec*, *chození ovcí*, *békaň*) - štědrovečerní průvod chlapců se zvoněčky, kteří hlasem napodobují ovečky. Pastýř přitom troubil a práskał prutem, dostával od hospodářů výslužku. K průvodu se přidali muzikanti a v této podobě - setkání občanů, dětí se zvonky a muzikantů se obyčej udržuje doposud (Moravskobudějovicko).

3.1.12.5 Svátek sv. Štěpána (26. 12.) - v lidové tradici je spojen s návštěvami, koledními obchůzkami s vínšováním. O štěpánském svátku dříve

uplatňovali čeledínové právo vystoupit ze služby a měnit místo, dostávali při té příležitosti od hospodáře výslužku. Na tento zvyk upomíná rčení *na Štěpána každý sobě za pána*. Jsou s ním významově spojeny žertovné zábavy (hospodyně podávaly svým mužům kalhoť, dívky chodily zrána podávat mládencům boty aj.).

3.1.12.6 Svátek sv. Jana Evangelisty (27. 12.) - v tradici je spojen se svěcením nového vína (jižní Morava).

3.1.12.7 Kolářová slavnost - zábava mládeže na Nový rok spojená s nakrojováním nazdobeného koláče (bábovky, dortu), který dostávaly službné dívky po skončení roční služby. V některých obcích na východní Moravě přetrvala *kolářová slavnost* jako zábava dospívající mládeže do konce 20. století.

3.1.12.8 Svátek Tří králů (6. 1.) - církevní svátek na počest bibliických mudrců z Východu, kteří se přišli do Betléma poklonit novorozenci Ježíšovi a obětovat mu zlato, kadidlo a myrhu. Je spojen s obchůzkou chlapců představujících biblické tři krále, kteří před domem zapřívají známou koledu a dostávali naturální a peněžní dárky, někde nosívali malý betlém a tyč se zlatou hvězdou. Tříkrálová kolela je pozůstatkem obchůzkových her, které chlapci předváděli po domech. V posledních letech ji převzala katolická Charita.

3.2 Občeje a obřady spjaté se životním cyklem člověka

3.2.1 Občeje při narození

3.2.1.1 Návštěvy u šestinedělky (nošení *do kouta*)

Původním smyslem občeje byla výpomoc rodiče potavinami ze strany kmotry a sousedky, jež měla závazný druh přinášejících jídel (slepice, masová polévka, pečivo, sladká kořalka). Změnila se v průběhu 2. poloviny 20. století v návštěvu žen - příbuzných a spolupracovníků s dárky rodiče a novorozenci.

3.2.1.2 Úvod

Obřadní očista šestinedělky; základem byl církevní obřad v kostele, kam šestinedělku doprovázely zpravídlá ženy, které ji nosily do kouta. Hostina po úvodu byla určena hlavně ženám. Druhý vatikánský koncil (1962-1965) úvod u katolíků zrušil.

3.2.1.3 Křtiny

Oslava narození dítěte, zpravidla po křtu, jejíž funkci bylo přijetí dítěte

mezi příbuzné; při něm se potvrdily sociální role kmotrů ve vztahu k dítěti. V současnosti mají formu společného posezení a hoštění v kruhu příbuzenstva, spojeného s obdarováním dítěte.

3.2.1.4 Vítání do života

Novodobý občanský obřad přijetí dítěte do obecního společenství; jeho počátky sahají do konce 50. let 20. století, postupně se vžil do života lidí. Je spojen s pohostěním v rodinném kruhu.

3.2.2 Občeje při svatbě

3.2.2.1 Požádání o ruku děvčete

Zvyk navazující na oboustrannou vůli obou mladých lidí uzavřít sňatek. Tradiční způsob, kdy snoubenec navštíví rodiče své dívky a požádá o jejich vyjádření, obvykle s kyticí. Náš zájem bude orientován na míru udržování této tradice jak v městském, tak venkovském prostředí.

3.2.2.2 Zásnubí

Veřejné obřadné potvrzení dohody o uzavření manželství, spojené s domácí oslavou obvykle u rodičů nevěsty za účasti příbuzných či přátel, při níž si snoubenci vyměňují zásnubní prsteny a ohlašuje se zpravidla datum svatby. Náš zájem bude orientován na životnost tohoto jevu jak v městském, tak venkovském prostředí.

3.2.2.3 Zvaní na svatbu

Norma určující způsob zvaní svatebních hostů. Existovaly různé tradiční formy zvaní, a to osobním pozváním. Rozesílání tištěných pozvámek je novodobý způsob, jenž zdomácněl po polovině 20. století. Zajímá nás, kdo zve osobně a koho, zda se ještě vyskytuje funkce svatebního obřadníka, který osobně zve jménem snoubenců (*zváč, družba* aj.), kdy se v místě ujal rozesílání písemných pozvámek.

3.2.2.4 Předsvatební setkání mládeže

Setkání mládeže, příp. dalších osob, před svatbou s pohostěním, hudbou, zpěvem, symbolizující ukončení svobodného stavu. Konalo se u nevěsty a bylo spjato s přípravou svatebních věnečků a vonic, ale pořádal je také sám ženich se svými přáteli. Sledujeme tedy, kdo toto setkání pořádá (zda ženich, či nevěsta nebo oba společně), kdy a kde se koná, jak se nazývá (*zprívání, svíca, rozloučení se svobodou* aj.), kdo se ho zúčastňuje, jaké písně se při něm zpívají.

3.2.2.5 Označování svatebního domu

Zvyk označovat dům nevěsty břížkami, bránou, figurou aj.

3.2.2.6 Svatební atributy

Zvyk označovat ženicha, nevěstu, svatební obřadníky (družbu, mládence) a ostatní svatebčané zelenou větvíčkou, příp. věnečkem. Zaznamenáme druh rostliny (myrta, rozmarýn, krušpánek aj.) a názvy (voničky, roucho aj.).

3.2.2.7 Svatební dary

Jedná se o dary, které si navzájem vyměňují snoubenci (dar nevěsty ženichovi a ženicha nevěstě), dále o dar nevěsty (ženicha) nastávající lchyni a dary, které přinašší pozvaní na svatbu. Zaznamenáme, co se dává a dávalo dřív, jaký význam se připisuje hodnotě daru.

3.2.2.8 Místo konání svatební hostiny

3.2.2.9 Přinašení naturálních příspěvků na svatební hostinu
Tradiční způsob, jímž sousedé a příbuzní přispívají (přispívali) na pohostění, obvykle naturáliemi. Zaznamenáme, zda, v jakém sousedském okruhu (malá obec, ulice, čtvrť) a v jaké míře se tato tradice udržuje.

3.2.2.10 Zastavování svatebního průvodu

Občej zastavovat svatebčaný na cestě na oddávky nebo z oddavek. Zaznamenáme název občeye (zalikování, zatichování, šraňk, brána), způsob (formu) zastavování a předmět, který se k tomu používá, místo, kde je svatební průvod zastavován. Náš zájem se orientuje na skupinu, která je iniciátorem a akterem občeye (ženy, mládež, muži) a na folklorní projevy, jež se při občeyej uplatňují (písně, tradiční proslovy).

3.2.2.11 Požehání rodičů

Obřad požehání, který rodiče udělují ženichovi a nevěstě. Zaznamenáme, zda a v jaké míře (v kterých rodinách) se udržuje, zda při něm působí svatební obřadníci (družička, družba, svědek), zda se udržují tradiční proslovy.

3.2.2.12 Svatební obřadníci

Osoby, pověřené svatebními rodinami, které plnily v průběhu svatby obřadní, organizační a zábavné funkce. Zaznamenáme názvy těchto obřadníků (*družba, družička, svat aj.*) a jaké jsou jejich úlohy v současnosti.

3.2.2.13 Svatební pečivo

Pečené výrobky z mouky - koláče a dorty. Velká obřadní pečiva nahradily vesměs už v první třetině 20. století dorty. Zaznamenáme tvary, vyzdobu, místní výrobce a jejich kreativitu, množství těchto artefaktů na svatbě. Dort, který dává nevěsta nastávající lchyni převzal tradiční úlohu daru. Bude zajímavé zjistit, jak je tento občeyej v současnosti rozšířen. Zaměříme se na úroveň lokálního povědomí o starších tradičních pečivech.

3.2.2.14 Zkoušky

Občeyej, při nichž ženichovi a nevěstě je uloženo provést určité pracovní

úkony (sekání dřeva, zametání aj.), z nichž se usuzuje na povahové vlastnosti novomanželů a předpovídá jejich budoucnost. Náš zájem směřuje také k iniciátorům občeyej.

3.2.2.15 Čas vhodný ke konání svatby

Lidová tradice určovala čas vhodný pro konání svateb (období masopustu, na podzim do adventu). Zaznamenáme, zda tato tradice působí. Naším zájmem bude také zjistit, zda a do jaké míry platí pověra o nevhodnosti svateb v květnu (*v máji na máty*).

3.2.2.16 Pověry vztahující se k budoucnosti novomanželů

Nahodilé jevy v průběhu svatby, jímž lidová víra přisuzovala osudový význam pro budoucnost nového manželství. Naším zájmem bude zjistit, z kterých událostí, jevů, příznaků se věští zdar či nezdar manželství (plápolání svíce na oltáři, dešť, stětnuti svatebního průvodu s pohřebním, černá kočka aj.).

3.2.2.17 Pospřádání novomanželů plody

Občeyej pohazovat novomanžele plody (obilím, rýží, bonbóny jako náhražkou) byl prosperitním úkonem. Naším zájmem bude zjistit, jaký význam je dnes občeyej přisuzován.

3.2.2.18 Občeyej a zábavy při svatební hostině

Rozmanité úkony, dnes zpravidla zábavného obsahu: čtení telegramů, rozbití talíře při vstupu novomanželů do místnosti, vybírání do střevíce, do talíře, nabízení nepravé nevěsty aj. Zaznamenáme místní formy těchto zvyklostí a jejich iniciátory. Naším zájmem je také zjištění, zda se udržují některé z tradičních svatebních her (např. *holení, pokouvání*).

3.2.2.19 Čepení nevěsty

Občeyej, jenž v tradiční svatbě potvzroval změnu stavu nevěsty. Zaznamenáme současné (vesměs zábavné) formy a smysl občeyej.

3.2.2.20 Únos nevěsty

Novodobý zvyk, při níž skupina svatebčanů odveze nevěstu na neznámé místo. Naším zájmem je zjistit, jak je frekventována při současných svatbách a jaký je názor občanů na tento jev.

3.2.2.21 Svatební výslužky

Občeyej dávat výslužku ze svatby svatebčanům, sousedům, příp. dalším osobám, obvykle v pečivu. Zaznamenáme, co se dává a jaký je okruh lidí, kteří dostávají výslužku. Zajímá nás i etiketa výslužky (úprava, způsob předání).

3.2.2.22 Uspořádání reálné svatby podle místní tradice

Naším cílem je zjistit, zda existují mezi občany snahy uspořádat svatbu podle místní starší tradice.

3.2.2.23 Předvedení tradiční svatby na slavnosti
Zaznamenáme vystoupení místní folklorní skupiny (souboru). Žádoucí je také zjistit, z jakých pramenů bylo pásmo sestaveno.

3.2.3 Oslavy životních jubileí a významných událostí

3.2.3.1 Výročí svatby (stříbrná, zlatá, diamantová, platinová svatba):
Podstatou je blahopřání, obdarování jubilanů a pohostění. Může mít jak stránku rodinnou, tak veřejnou, a to světskou i církevní (účast zástupce obecního úřadu, mše v kostele).

3.2.3.2 Oslavy významných jubileí v životě jednotlivce, narozeniny, jmeniny: Podstatou je blahopřání, obdarování jubilanů a pohostění. Významnou úlohu hraje narozeninový dort se svíčkami.

3.2.3.3 První svate příjímání, břimování a konfirmace: Křesťanské církevní obřady potvrzující příslušnost k církvi, přijaté při křtu. Obřad je také rodinnou událostí, při kterém následuje slavnostní pohostění a obdarování dítěte ze strany kmotrů.

3.2.3.4 Vyhřívání např. Josefům a Annám. Vázalo se ke svátku Josefa (19. 3.) a Anny (26. 7.), v minulosti oblíbeným a velmi frekventovaným jménům mužů a žen (dostaveníčko, štandrlé). Vyhřívali muzikanti i mládež na pokličky.

3.2.4 Občejče a obřady spjaté se smrtí a pohřbem

3.2.4.1 Úkazy předpovídající smrt v rodině
Pověrečné představy, podle nichž se smrt člověka v domě ohlašuje zvláštním znamením (zvl. sny, chování živočichů - houkání syčeka, vyří psa, kokrhání slepice, přírodní úkazy aj.).

3.2.4.2 Úkony prováděné v případě úmrtí člena rodiny

Zvláštní úkony s cílem usnadnit neřeklé duši co nejrychleji opustit přibytěk (otevírání okna, zastavování hodin, zastírání obrazů a zrcadel).

3.2.4.3 Pohřeb

Komplex obřadních úkonů vykonávaných v souvislosti se smrtí a pochováním mrtvého, od konstatování smrti k uložení do hrobu a pohostění po pohřbu. V minulosti, kdy převažovala úmrtí v domácím prostředí, byla skladba těchto občečů bohatší (např. úprava zemřelého do rakve a vystavení rakve v domě, což bylo spjato s ochrannými předměty a úkony, obřadní rozloučení nebožtíka s domem, s místem, s obcí). V současnosti sem patří večerní modlení v domě smuku, vlastní pohřební obřad (prů-

vod na hřbitov, církevní, příp. necírkevní obřad pochování, rozloučení se zeměím v hrobu, úkony pozůstalých u hrobu, pohostění po pohřbu). Sledujeme také rozdílnosti konfese, pohřby v současném vesnickém a městském prostředí.

3.2.4.4 Pohřeb člena místního spolku (hasiče, myslivce, sportovce). Zaznamenáme zvláštnosti u těchto pohřbů (např. oblečení, nesení rakve, oslavné stílení, nesená vyznamenání aj.).

3.2.4.5 Pohřby svobodné mládeže zahrnují některé atributy a symboly svatby (účast družiček a mládenců, myrtový věnec, tzv. bílá družička) a předčasně ukončeného života (tzv. černá družička, zlomená svíce, polštářek).

3.2.4.6 Pohostění pro účastníky pohřbu v domě smuku, dnes nejčastěji v restauračním zařízení. Předmětem našeho zájmu je okruh zvaných osob (příbuzných, muzikantů, zpěvácěk), místo konání, způsob zvaní, skladba jídel.

3.3 Občejče, oslavy a slavnosti různých sociálních skupin

3.3.1 Studentské občejče (*majáles*, *poslední zvonění*, *juníáles*)

3.3.2 Besedy seniorů

3.3.3 Sjezdy rodáků

3.3.4 Zpěvácké slavnosti

3.3.5 Občejče zájmových spolků a sdružení (myslivců, rybářů, trampů aj.)

3.4 Lokální slavnosti vycházející z místního specifika (významné-ho historického a kulturního fenoménu)

(příklad: *barčhan* v Jemnici, znojemské vinobraní, slavnosti piva v Černé Hoře, pernátynské slavnosti v Nedvědicí, místní folklorní slavnosti)

Kontext občejčových projevů:

Iniciátoři, organizátoři, interpreti občejčových projevů.

Literatura:

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Sv. 1-2. Bratislava 1995.

V. Prolocová: Velikonoce v české lidové kultuře. Praha 2001.

V. Prolec: Lidová občejčová tradice a obřadní kultura. Terminologické otázky. Národopisné aktuality 19, 1982, 253-272.

V. Prolec: Svátky a slavnosti v lidové kultuře. Opus musicum 18, 1986, 33-40.